

Straszny Sędzia. Obraz Boga w hymnie *Dies irae*

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Audiobook](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Jan Kasprowicz, *Dies irae*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, oprac. J. J. Lipski, Kraków 1990.

Straszny Sędzia. Obraz Boga w hymnie *Dies irae*

Virgilio Mattoni, *Jezus chodzący po wodzie*, XIX wiek
Źródło: domena publiczna.

Przez wieki wizerunek Boga dyktowany był przez proroków, teologów, filozofów i artystów, ulegał więc ciągłym przeobrażeniom. Czasem Stwórca przedstawiany był jako kochający, choć surowy Ojciec, który bezlitośnie doświadcza człowieka, wystawiając na próbę siłę jego wiary. Kiedy indziej jako czuły opiekun i sprzymierzeniec, uważnie wsłuchujący się w ludzkie modlitwy. Innym razem widziano w Nim zaś tylko obojętnego, niemego obserwatora. W hymnie *Dies irae* Jan Kasprawicz poddał reinterpretacji dotychczasowe wyobrażenia na temat Boga.

Twoje cele

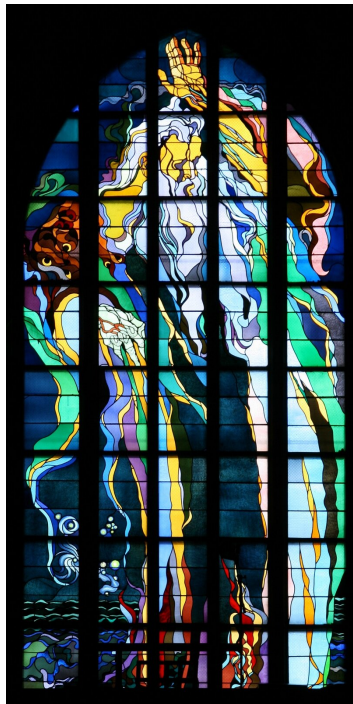
- Opisziesz wizerunek Boga przedstawiony w hymnie *Dies irae* Jana Kasprawicza.
- Porównasz obraz Stwórcy przedstawiony w utworze Kasprawicza z typowymi chrześcijańskimi wyobrażeniami Boga.
- Zdecydujesz, czy hymn *Dies irae* można uznać za bluźnierczy.

- Zestawisz postawę podmiotu lirycznego hymnu z postawą Konrada z *Dziadów* cz. III.

Przeczytaj

Wizerunek Boga niemiłosiernego

W [hymnie](#) Jana Kasprowicza *Dies irae* chrześcijański wizerunek Boga jako ojca miłosierdzia, dobroci i sprawiedliwości został poddany znaczącemu przekształceniu. Wyrażone w utworze afekty to przede wszystkim groza, ból i zwątpienie. W rzeczywistości poetyckiej hymnu człowiek nie jest umiłowaną przez Boga istotą, ale bezbronną ofiarą Jego potęgi. Jest samotny w obliczu groźnego Stwórcy, który powołał go do życia jedynie po to, by skazać na wieczne potępienie. Wykreowana przez Kasprowicza wizja Sądu Ostatecznego napawa przerażeniem przed okrutną karą, Bóg bowiem nie okazuje w niej spodziewanej łaski.

Stanisław Wyspiański, *Bóg Ojciec – Stań się!*, 1897–1904

Źródło: domena publiczna.

Już od pierwszych słów autor roztacza przed czytelnikiem ponurą [katastroficzną](#) wizję końca świata:

Jan Kasprowicz

” *Dies irae*

Trąba dziwny dźwięk rozsiej,
Ogień skrzepnie, blask ściemnieje,
w proch powrócą światów dzieje.
Z drzew wieczności spadną liście
na Sędziego straszne przyjście,
by świadectwo dać Psalmiście...

Źródło: Jan Kasprawicz, *Dies irae*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, oprac. J. J. Lipski, Kraków 1990.

Strach przed Sądem Bożym spotęgowany jest zapowiedzią, że ów dzień gniewu nie będzie mieć końca. Kasprawicz ukazuje los ludzi pozbawionych jakiejkolwiek pomocy jako makabryczny pochód przypominający ostatnią drogę skazańców prowadzonych na śmierć. Niemoc i strach przed bezlitosnym Sędzią i straszliwą karą doprowadzają ich do szaleństwa. Pozbawieni szansy na odpuszczenie win, ulegają niszczycielskim żądom i pokusom, a wreszcie pełni dzikiej nienawiści występują przeciwko sobie. Bóg pozostaje obojętny. I choć wznoszone są ku Niemu słowa „zmiłuj się nad nami”, owe prośby i błagania o odpuszczenie grzechów niczego nie zmieniają.

Hiperboliczna wizja Kasprawicza

Wyrażenie „straszny Sędzia”, jakim Kasprawicz wprowadza Boga do swojego hymnu, tłumaczy rolę, w jakiej ma On wystąpić w tej przerażającej wizji końca świata. Jest to Bóg, który podobnie jak Bóg Starego Testamentu wzbudza w człowieku lęk, jest niedostępny, gniewny, a niekiedy nawet okrutny.

Lucas Cranach Starszy, *Trójca Święta*, ok. 1515

Źródło: domena publiczna.

W swoich hymnach Kasprowicz często posługiwał się [hiperbolami](#), które miały służyć wyolbrzymieniu opisywanych zdarzeń. Takie zabiegi artystyczne podkreślają ogrom postaci Boga, a także Jego pozycję wobec stworzonego świata. Stwórca dał początek wszystkiemu, ale później pozostał poza światem, niejako „ponad” nim. Samo określenie „On” sugeruje, że Stwórca jest odległy, niemal obcy. Człowiek jest sam u Jego stóp, zdany na Jego łaskę i niełaskę. Bóg przyjął rolę groźnego sędziego, który bezlitośnie karze za grzechy.

Stwórca pozostaje niewzruszony, widząc ludzki ból i cierpienie, obojętne są mu także dochodzące do Niego błagania i modlitwy. Zamiast litościwego Ojca wszelkiego stworzenia, wyłania się obraz bezwzględnego tyrana. Powtarzające się refrenowe wykrzyknienia „i sądzisz!” służą nie tylko podkreśleniu emocji osoby mówiącej, ale również brzmią jak wyrzut, jak modlitewna skarga. Przemawiający w imieniu całej ludzkości podmiot liryczny wyraża w ten sposób swój sprzeciw wobec boskiej obojętności. To odwrócone podejście do rozważanego przez wieki problemu [teodycei](#), czyli pytaniem o to, jak pogodzić istnienie miłosiernego Boga z istnieniem zła na świecie.

Hieronim Bosch, *Sąd Ostateczny*, 1482–1516

Źródło: domena publiczna.

Egzystencjalne lęki

„Tylko ja jeden rozumiem ten utwór” – powiedział kiedyś o hymnie *Dies irae* sam jego autor. Próby interpretacji tego monumentalnego utworu skłaniają do wniosków przejmujących i często szokujących, choć poezja Młodej Polski była pełna tekstów nieortodoksyjnych, a nawet bluźnierczych. Przekonanie, że Bóg opuścił świat, poczucie nadchodzących zmian porządku społecznego i obyczajowego, które prowadzą do katastrofy cywilizacyjnej, sprawiały, że zarówno w filozofii, jak i w sztuce często pojawiały się wizje zagłady, końca świata. [Ekspresjonistyczne](#) kontrastowanie przeciwieństw, takich jak modlitwa i bluźnierstwo, dobro i zło, jasność i ciemność, uwydatniało zmaganie się artysty z lękami [metafizycznymi](#) i egzystencjalnymi. Człowiek walczył o siebie i w tej walce stawał przeciwko wszelkim schematom, również tym religijnym.

Słownik

ekspresjonizm

(łac. *expressio* – wyraz, wyrażenie) – kierunek w sztuce, który rozwinął się na początku XX wieku, zainspirowany głównie twórczością artystów niemieckich. Skupiał się na poszukiwaniu wyrazu dla silnych wewnętrznych przeżyć

emocjonalnych, poruszał tematykę duchową, metafizyczną. Utwory ekspresjonistyczne charakteryzował indywidualizm, hiperboliczny styl, radykalne rozdzielenie sfery ducha i materii

hiperbola

(stgr. Ὑπερβολή, łac. *superlatio*) – środek stylistyczny polegający na zamierzonym wyolbrzymieniu w opisie jakiejś rzeczy, zjawiska

hymn

(gr. ὕμνος, *hýmnos* – pieśń pochwalna) – pieśń pochwalna o charakterze podniosłym i odświętnym, kierowana do bóstwa, bohatera, ojczyzny, idei lub wyjątkowego wydarzenia. Gatunek powstał w starożytności; w średniowieczu miał przede wszystkim charakter religijny, hymny stały się częścią kościelnych nabożeństw; współcześnie są kojarzone przede wszystkim z pieśniami państwowymi

katastrofizm

przekonanie o nadchodzącym i nieuniknionym zniszczeniu świata lub jego aktualnego stanu; w literaturze postawa ta była szczególnie widoczna w okresie modernizmu, dwudziestolecia międzywojennego i II wojny światowej

metafizyka

(gr. τα μετα τα φυσικά, *ta meta ta physika* – to, co ponad fizyką) – jedna z głównych dyscyplin filozofii rozważająca ogólne własności bytu i ostateczne przyczyny rzeczy; w potocznym rozumieniu oznacza wszystko to, co wybiega poza możliwość naukowego wyjaśnienia

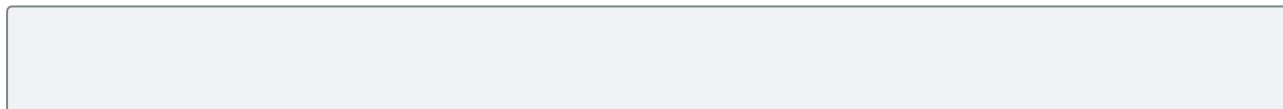
teodycea

(gr. θεός, *theós* – bóg i δίκη, *díkē* – słuszny, sprawiedliwy) – koncepcja mająca na celu uzgodnienie sprzeczności między wiarą w dobroć i wszechmoc bożą a istnieniem zła; też: dzieło przedstawiające taką koncepcję

Mapa myśli

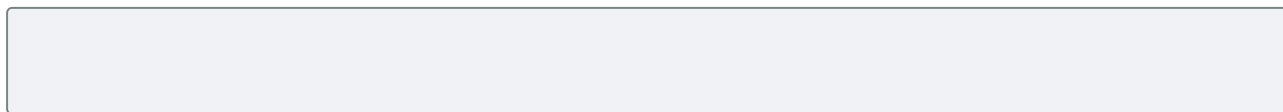
Polecenie 1

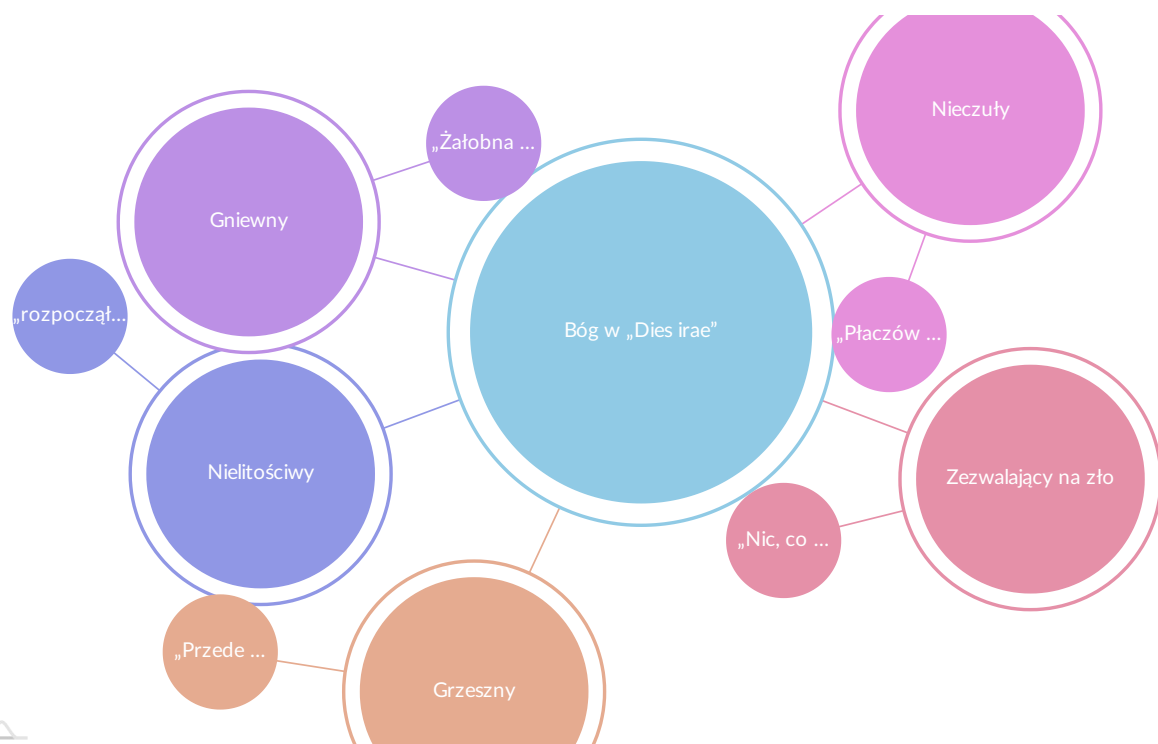
Przyjrzyj się mapie myśli i poszukaj w hymnie *Dies irae* innych wersów ilustrujących wymienione cechy Boga.

Polecenie 2

Porównaj obraz Boga w hymnie Kasprowicza do typowych chrześcijańskich wyobrażeń Stwórcy. Wypowiedź poprzyj przykładami z literatury i sztuki.

Bluźnierstwa hymnu *Dies irae*

Polecenie 1

Wysłuchaj audiobooka i napisz rozprawkę, w której odpowiesz na pytanie: Czy hymn *Dies irae* można uznać za bluźnierczy?

Polecenie 2

Porównaj oskarżenia kierowane do Boga przez podmiot liryczny hymnu *Dies irae* z postawą wyrażoną przez Konrada z *Dziadów* cz. III w *Wielkiej Improwizacji*.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P1BT33dVR>

„Niewiasta z rozpaczliwym krzykiem rodzi dziecko,

Ty duszę jego grzechu oblewasz hyzopem

i sądzisz! Kyrie elejson!”

W hymnie Jana Kasprowicza „Dies irae” Bóg, zamiast udzielić swojej łaski nowo narodzonemu dziecku, naznacza je grzechem pierworodnym. Te słowa brzmią jak bluźnierstwo, podmiot liryczny twierdzi bowiem, że to Stwórca obciąża każdego człowieka grzechem pierworodnym w chwili narodzin. W ten sposób oskarża Boga o obarczanie ludzi odpowiedzialnością za grzech pierwszych rodziców. Karanie za

niepopołnione winy wydaje mu się wyjątkowo niesprawiedliwe i szczególnie niegodne, czemu daje wyraz w słowach:

„A kto mnie stworzył na to, ażebym w tej chwili,
odziany potępienia podartą żałobą,
kawałem kiru, zdjętym z mar Twojego świata,
wił się i czołgał przed Tobą [...]?”

Podmiot liryczny sugeruje, że sytuacja człowieka jest od samego początku jego istnienia krzywdząca i niesprawiedliwa, bo z góry skazuje go na klęskę. Sam Bóg tak urządził świat, że panują na nim zło i występki. To Bóg zaprogramował człowieka jako istotę grzeszną, zaszczepił w nim silne potrzeby i instynkty, które często prowadzą do złego, a więc to On jest ostatecznym sprawcą ludzkiej ułomności. W kulminacyjnym punkcie podmiot mówiący bluźni, twierdząc, że to Bóg jest źródłem grzechu. Wykrzykuje w gniewie:

„Przede mną przepaść zrodzona przez winę,
Przez grzech Twój, Boże!... Ginę! ginę! ginę!
Amen.”

Bóg jest już nie tylko strasznym Sędzią, ale przyczyną grzechów, za które potem sam srogo karze stworzenie. W tym miejscu pojawia się zadziwiające odwrócenie toposu sądu Boga nad człowiekiem: to człowiek oskarża Stwórcę o popełnienie grzechu przeciw ludziom. Chodzi mu przede wszystkim o grzech porzucenia, osierocenia ludzi, pozostawienia ich niszczycielskiej sile zła.

Człowiek wie jednak, że w tym wadzeniu się z Bogiem nie ma żadnych szans. Dlatego w poczuciu bezradności zaczyna zastanawiać się nad tym, co będzie dalej, po owym strasznym Dniu Sądu:

„A cóż powstanie ponad nicościami,
gdzie ongi były światy
i Ja, w chęć życia bogaty,
a dziś w umarłych postawiony rzędzie?

Niech nic nie będzie!

Amen!

Bo cóż może być, jeśli ja zaginął?...

Na wszystko mrok nicości nieprzebyty spłynął –

Amen”.

Gniew człowieka i jego niezgoda na taki koniec świata prowadzi go do jeszcze jednego bluźnierstwa: gdy nie będzie stworzenia, przestanie też istnieć sam Stwórca.

” Niewiasta z rozpaczliwym krzykiem rodzi dziecko,
Ty duszę jego grzechu oblewasz hyzopem
i sądzisz! Kyrie elejson!

W hymnie Jana Kasprowicza *Dies irae* Bóg, zamiast udzielić swojej łaski nowo narodzonemu dziecku, naznacza je grzechem pierworodnym. Te słowa brzmią jak bluźnierstwo, podmiot liryczny twierdzi bowiem, że to Stwórca obciąża każdego człowieka grzechem pierworodnym w chwili narodzin. W ten sposób oskarża Boga o obarczanie ludzi odpowiedzialnością za grzech pierwszych rodziców. Karanie za niepopołnione winy wydaje mu się wyjątkowo niesprawiedliwe i szczególnie niegodne, czemu daje wyraz w słowach:

” A kto mnie stworzył na to, ażebym w tej chwili,
odziany potępienia podartą żałobą,
kawałem kiru, zdjętym z mar Twojego świata,
wił się i czołgał przed Tobą [...]?

Podmiot liryczny sugeruje, że sytuacja człowieka jest od samego początku jego istnienia krzywdząca i niesprawiedliwa, bo z góry skazuje go na klęskę. Sam Bóg tak urządził świat, że panują na nim zło i występki. To Bóg zaprogramował człowieka jako istotę grzeszną, zaszczepił w nim silne potrzeby i instynkty, które często prowadzą do

złego, a więc to On jest ostatecznym sprawcą ludzkiej ułomności. W kulminacyjnym punkcie podmiot mówiący bluźni, twierdząc, że to Bóg jest źródłem grzechu. Wykrzykuje w gniewie:

”Przede mną przepaść zrodzona przez winę,
Przez grzech Twój, Boże!... Ginę! ginę! ginę!
Amen.

Bóg jest już nie tylko strasznym Sędzią, ale przyczyną grzechów, za które potem sam srogo karze stworzenie. W tym miejscu pojawia się zadziwiające odwrócenie toposu sądu Boga nad człowiekiem: to człowiek oskarża Stwórcę o popełnienie grzechu przeciw ludziom. Chodzi mu przede wszystkim o grzech porzucenia, osierocenia ludzi, pozostawienia ich niszczycielskiej sile zła.

Człowiek wie jednak, że w tym wadzeniu się z Bogiem nie ma żadnych szans. Dlatego w poczuciu bezradności zaczyna zastanawiać się nad tym, co będzie dalej, po owym strasznym Dniu Sądu:

”A cóż powstanie ponad nicościami,
gdzie ongi były światy
i Ja, w chęć życia bogaty,
a dziś w umarłych postawiony rzędzie?
Niech nic nie będzie!
Amen!
Bo cóż może być, jeśli ja zaginął?...
Na wszystko mrok nicości nieprzebyty spłynął –
Amen.

Gniew człowieka i jego niezgoda na taki koniec świata prowadzi go do jeszcze jednego bluźnierstwa: gdy nie będzie stworzenia, przestanie też istnieć sam Stwórca.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Lewandowska

Przedmiot: Język polski

Temat: Straszny Sędzia. Obraz Boga w hymnie *Dies irae*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

3) rozróżnia gatunki epickie, liryczne, dramatyczne i synkretyczne, w tym: gatunki poznane w szkole podstawowej oraz epos, odę, tragedię antyczną, psalm, kronikę, satyrę, sielankę, balladę, dramat romantyczny, powieść poetycką, a także odmiany powieści i dramatu, wymienia ich podstawowe cechy gatunkowe;

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

- 8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;
- 9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;
- 10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;
- 11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;
- 13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;
- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;
- 16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;
- 6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

5) zna, rozumie i funkcjonalnie wykorzystuje biblizmy, mitologizmy, sentencje, przysłowia i aforyzmy obecne w polskim dziedzictwie kulturowym;

6) rozpoznaje rodzaje stylizacji (archaizacja, dialektyzacja, kolokwializacja, stylizacja środowiskowa, biblijna, mitologiczna itp.) oraz określa ich funkcje w tekście;

7) rozpoznaje słownictwo o charakterze wartościującym; odróżnia słownictwo neutralne od słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym, oficjalne od potocznego.

4. Ortografia i interpunkcja. Uczeń:

1) stosuje zasady ortografii i interpunkcji, w tym szczególnie: pisowni wielką i małą literą, pisowni łącznej i rozłącznej partykuły nie oraz partykuły -bym, -byś, -by z różnymi częściami mowy; pisowni zakończeń -ji, -ii, -i ; zapisu przedrostków roz-, bez-, wes-, wz-, ws-; pisowni przyimków złożonych; pisowni nosówek (a, ę) oraz połączeń om, on, em, en ; pisowni skrótów i skrótowców;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

IV. Samokształcenie.

10. gromadzi i przetwarza informacje, sporządza bazę danych;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;

- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- interpretuje hymn J. Kasprowicza *Dies irae*,
- opisuje sposób kreacji Boga w hymnie,
- porównuje obraz Boga w hymnie Kasprowicza do typowych chrześcijańskich wyobrażeń Stwórcy, odwołując się do różnych tekstów kultury,
- wskazuje związki i różnice w postawie podmiotu lirycznego hymnu *Dies irae* i Konrada z *Dziadów* cz. III.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- burza mózgów.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Straszny Sędzia. Obraz Boga w hymnie *Dies irae*”. Następnie prosi uczniów o zapoznanie się z utworem poetyckim zawartym w e-materiale: *Dies irae* J. Kasprowicza. Uczniowie powinni utwór przeczytać i przygotować się do jego omówienia: przygotować wstępne informacje, które pozwolą umiejscowić tekst w kontekście biograficznym i/lub historycznoliterackim. Nauczyciel prosi również o wykonanie ćwiczenia nr 2 z sekcji „Mapa myśli”.

Przebieg lekcji:

1. Nauczyciel zapisuje na tablicy pytanie: Czym różni się obraz Boga w hymnie Kasprowicza od typowych chrześcijańskich wyobrażeń Stwórcy? (Uczniowie poszukiwali odpowiedzi na nie podczas pracy w domu). Informuje uczniów, że będą pracowali wspólnie z wykorzystaniem metody burzy mózgów (jeśli jest to potrzebne, wyjaśnia jej zasady). W fazie twórczej uczniowie po kolei zapisują swoje propozycje na tablicy, a potem następuje wspólna weryfikacja pomysłów.
2. Uczniowie przystępują do wykonywania ćwiczeń. Nauczyciel poleca im, aby w parach wykonali ćw. 1 z sekcji „Mapa myśli”. Następnie prosi przedstawicieli wybranych par o zaprezentowanie wyników ich pracy.
3. Uczniowie indywidualnie wysłuchują nagrania z sekcji „Audiobook” i przygotowują się do odpowiedzi na pytanie z ćw. 1 z tej sekcji (które w wersji pisemnej będzie zadaniem domowym). Dzielą się na dwie grupy: pierwsza opowiada się za tym, że hymn Kasprowicza jest bluźnierczy, druga za tym, że nie jest. Wybrany uczeń dzieli tablicę na połowy i po jednej stronie zapisuje argumenty na TAK, po drugiej na NIE. Uczniowie notują argumenty z dyskusji, z którymi się zgadzają.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi uczniów o podsumowanie zgromadzonej wiedzy, zadając pytania: *Czy Bóg z *Dies irae* to rzeczywiście straszny Sędzia? W jaki sposób poeta w swoim hymnie daje wyraz nastrojom epoki?*

Praca domowa:

1. Napisz rozprawkę, w której odpowiesz na pytanie: Czy hymn *Dies irae* można uznać za bluźnierczy?

Materiały pomocnicze:

- *Polonista w szkole*, pod red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004.
- *Przygotowanie ucznia do odbioru różnych tekstów kultury*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków.
- Ilustracją lekcji może być fragment *Requiem* Mozarta *Dies irae*

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.